

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume: 19 Issue: 4 Year: 2022

The image of women in the life science textbooks

Hayat bilgisi ders kitaplarında kadın imgesi¹

Mustafa Şahin²

Ebru Kaya³

Arzum Taşdelen⁴

Uğur Yılmaz⁵

Abstract

The aim of this research is primary school 1, 2 and 3. the knowledge of life taught in classrooms is to examine the image of women in textbooks. Within the framework of this purpose, the problem sentence of the research is "How is the image of a woman given in the texts and images of elementary school life science textbooks?" is designed in the form of. Qualitative research method was used in the study. These textbooks have been examined with the document analysis technique and all of the images with "woman" in both their texts and images have been noted and marked by coloring. In the second reading, a meticulous coding was made and expressions with temporary theme names were classified according to their similarities, adhering to the essence. The statements in the themes were summarized by the researchers by reading them over and over again, adding and combining them. When the distribution of the professions included in the textbooks according to gender

Özet

Bu araştırmanın amacı ilkököl 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulan hayat bilgisi ders kitaplarındaki kadın imgesini incelemektir. Bu amaç çerçevesinde araştırmanın problem cümlesi "İlkökööl hayat bilgisi ders kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde kadın imgesi nasıl verilmiştir?" şeklinde dizayn edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu ders kitapları doküman analizi tekniğı ile incelenmiş ve gerek metinlerinde gerekse görsellerinde "kadın" ile imgelerin tamamı not edilmiş ve renklendirilerek işaretlenmiştir. İkinci okumada titiz bir kodlama yapılmış ve öze bağılı kalınarak geçici tema adlarına sahip ifadeler benzerliklerine göre sınıflandırılmıştır. Temalardaki ifadeler araştırmacılar tarafından tekrar tekrar okunarak, ekleme ve birleştirme şeklinde özetlenmiştir. Ders kitaplarında yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde erkeklerin hem çalışma yaşamında hem de meslek seçiminde kadınlara

¹ Bu çalışma ECLSS-2022'de bildiri olarak sunulmuş sonrasında yeniden yazılmıştır.

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, mustafa.sahin@deu.edu.tr

 Orcid ID: [0000-0001-8789-514X](https://orcid.org/0000-0001-8789-514X)

³ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, kayaebru@ankara.edu.tr

 Orcid ID: [0000-0001-8855-9439](https://orcid.org/0000-0001-8855-9439)

⁴ Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü arzumtasdelen@gmail.com

 Orcid ID: [0000-0002-3349-5172](https://orcid.org/0000-0002-3349-5172)

⁵ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, suguryilmaz014@gmail.com

 Orcid ID: [0000-0002-3809-5522](https://orcid.org/0000-0002-3809-5522)

is examined, it is seen that men are more numerous than women both in working life and in choosing a profession. It is observed that the professions performed by women are professions that require less physical strength and endurance compared to the professions performed by men. However, textbooks, rather than limiting the possibilities, should try to contribute to the individual development of children by providing as wide a range of models and activities as possible.

Keywords: Republican Period, Textbooks, Life Science, History of Turkish Education.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

oranla sayıca fazla oldukları görülmektedir. Kadınların yaptıkları mesleklerin, erkeklerin yaptıkları mesleklere orana daha az beden gücü ve dayanıklılık gerektiren meslekler olduğu görülmektedir. Oysa ders kitapları, olasılıkları sınırlandırmaktan çok, olabildiğince geniş bir modeller ve etkinlikler yelpazesi sunarak çocukların bireysel gelişimine katkı yapmaya çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Ders Kitapları, Hayat Bilgisi, Türk Eğitim Tarihi.

1. Giriş

Okullar kültürel desenli toplumsal cinsiyet ilişkilerinin inşası için önemli yerlerdir (Adler, Kless ve Adler, 1992). İlkokulun her sınıfında yer alan ders kitaplarında örtük programın içeriği olabilecek şekilde cinsiyetçi söylemi barındıran metinlerin ya da görsellerin varlığından söz edilebilir (Özdemir ve Karaboğa, 2019). Toplumdaki toplumsal cinsiyet rolleri, ders kitapları aracılığıyla öğrencilere sunulmaktadır. Ders kitapları toplumun kültürel kalıplarını yansıtan önemli materyallerdendir. Bilindiği üzere, ders kitapları yazıldıkları dönemin konjonktürü ile aynı eksende ilerlemekte ve özellikle ilkökul düzeyinde cinsiyet rollerinin çocuklara aktarılması hususunda önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu kitaplarda, hem cinsiyet rollerine ilişkin roller, kalıp yargılar hem de kadına ve erkeğe uygun olan başarı kistasları ve sınırları açık ya da örtülü mesajlarla öğrencilere iletilmekte ve dayatılmaktadır. Böylece, kadınlara ilişkin toplumsal kalıp yargılarının gelecek kuşaklara aktarılmasında ders kitapları bir aracı olma işlevi görmektedir (Özkan, 2013). Ders kitaplarında yer alan cinsiyetçi söylemlerin giderilmesiyle, öğrencilerin cinsiyetçi düşünce kalıplarını edinmelerinin önüne geçilebilir ve cinsiyetler arası eşitliğin sağlanmasında adım atılabilir.

Kadına ve erkeğe verilen toplumsal roller, toplumsal hayatın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda eğitim, kadınların toplum içinde aldığı rollere yönelik dönüşümlerin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Söz gelimi eğitimle beraber kadın kalıplaşmış normların ötesinde bir varlık göstermiş, toplumsal hayattaki hareket özgürlüğü artmıştır. Geçmişten günümüze kadın kimi zaman ezilmiş, kimi zaman eleştirilmiş, kimi zaman erkeklerle karşılaştırılmıştır. Kadın, toplumun önemli bir unsuru olarak eğitime de konu olmuş ve öğretimin temel kaynaklarından biri olan ders kitaplarına girmiştir (Zor, 2008).

Temel eğitim süreci çocukların edindikleri bilgileri gelecek yaşantılarına aktarmada önem arz etmektedir. Bu süreçte çocuk, bulunduğu kültürün normlarını içselleştirerek gelecek yaşantısına uyarlar. Temel eğitim süreciyle birlikte çocukların toplumsal yaşam becerileri gelişmektedir. Ayrıca toplumun değer yargılarını ve toplumun hedeflerini öğrencilere kazandırarak çocukların kendi değerlerini oluşturmalarını sağlar. Çocuğun cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışlarında edindiği değer yargıları belirleyici olacaktır. Öncelikle aileden öğrenilen yanlış düşünce kalıplarının giderilebileceği en önemli kurum ise okullardır. Cinsiyetçi kalıplardan uzaklaşmış bir müfredat ve eğitim ortamı ile toplumda eşitsizlik yaratan unsurların önüne geçilebilir. Sosyal Bilişsel Teoriye göre okullar toplumsal cinsiyet rollerinin gelişiminde önemli rol

oyunmaktadır. Eğitim materyalleri, geleneksel sosyal cinsiyet rollerinin kazanılmasında çocukları yönlendiren en önemli kaynaklardır (Burr, 2002; Demirdöven, 2020).

Yapılan literatür incelemesinde Türkiye’de bilimsel inceleme alanı olarak “ders kitaplarında kadın” konusunun genel olarak kadın çalışmalarının akademik düzeyde ele alınmasıyla birlikte ivme kazandığı ve aynı paralellikte gelişim sergilediği görülmüştür. ABD’de ve AB ülkelerinde 1970’li yıllarda ortaya çıkan bu tür çalışmalar Türkiye’de 1990’lı yıllarla birlikte görülmeye başlanmıştır. Son yıllarda sayıları artmakla birlikte ders kitapları, ders kitaplarında toplumsal cinsiyet veya ders kitaplarında kadın konusunda nitelikli bilimsel çalışma sayısını yeterli olmadığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarda kadın ve cinsiyet hususunda özellikle aile içindeki iş bölümü, kadının yeterince görünür olmaması, kadında ve erkekte dış görünüme yapılan vurgu, ev hanımlığı ve belirlenmiş bazı meslekler dışında diğer mesleklere uygun görülmemesi nedeniyle ders kitaplarının ayrımcı cinsiyet kimliklerini pekiştirecek mesajlar verildiği görülmüştür.

2. Amaç

Bu araştırmanın amacı ilkökul 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulan hayat bilgisi ders kitaplarındaki kadın imgesini incelemektir. Bu amaç çerçevesinde araştırmanın problem cümlesi “İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarının metinlerinde ve görsellerinde kadın imgesi nasıl verilmiştir?” şeklinde dizayn edilmiştir. Bu bağlamda üç alt problem cümlesi belirlenmiştir: 1) İlkokul hayat bilgisi birinci sınıf ders kitabının metinlerinde ve görsellerinde kadın imgesi nasıl verilmiştir? 2) İlkokul hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının metinlerinde ve görsellerinde kadın imgesi nasıl verilmiştir? 3) İlkokul hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının metinlerinde ve görsellerinde kadın imgesi nasıl verilmiştir?

3. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmış ve içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, dille inşa edilen sözlü beyanlar, açıklamalar, yazılı kitap, dergi, roman, hikâye arşiv ve sözsüz yapılar gibi metinleri konu edinir (Gökçe, 2006: 16). İçerik analizinde temel süreç, benzer verileri belirli temalar altında toplamak ve bu verileri okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242).

İlkokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için yazılmış ve halen okutulmakta olan “hayat bilgisi” ders kitapları doküman analizi tekniği ile incelenmiş ve gerek metinlerinde gerekse görsellerinde “kadın” ile imgelerin tamamı not edilmiş ve renklendirilerek işaretlenmiştir. Araştırmada aynı zamanda doğrudan alınacak ifadeler için bir ön çalışma yapılmıştır. İkinci okumada titiz bir kodlama yapılmış ve öze bağlı kalınarak geçici tema adlarına sahip ifadeler benzerliklerine göre sınıflandırılmıştır. Temalardaki ifadeler araştırmacılar tarafından tekrar tekrar okunarak, ekleme ve birleştirme şeklinde özetlenmiştir. Her bir içeriğin ifade şekli dört araştırmacının kararı ile sonuçlandırılmıştır. Bu aşamada, temanın daha fazla açılması veya desteklenmesi amacıyla temaların her birine uygun, doğrudan ifadeler belirlenmiştir. Bazı doğrudan ifadeler ise tartışmayı desteklemede kullanılmak üzere gruplanmıştır. Kodlama yaparken, kadın, kız, anne ve büyükanneyi ifade eden öğelerin sayısına dikkat edilmiş ve ifade sıklığı işaretlenmiştir. Verilerin toplanması, analizi, yorumlanması uyumlu ve titizlikle çalışan dört araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2019 tarih onaylı hayat bilgisi birinci sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar içerik analizi tekniği ile kodlanmıştır. Tablo 1’de adı geçen ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar temalar, kodlar ve dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 1. Hayat bilgisi birinci sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Aile Yaşamında Kadın	Yardımcı olur	2	13,33
	Çocuğa süt verir	1	6,66
	Çocuğa sandviç hazırlar	1	6,66
Sosyal Yaşamda Kadın	Çocukla ilgilenir	1	6,66
	Kitap okur	1	6,66
	Örgü örer	1	6,66
	Yemek yapar	1	6,66
	Spor yapar	1	6,66
	Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	4
	Doktor	1	6,66
	Okul müdürü	1	6,66
		15	100

Tablo 1'e göre, hayat bilgisi birinci sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler incelendiğinde, "Aile Yaşamında Kadın", "Sosyal Yaşamda Kadın" ve "Mesleki Yaşamda Kadın" olmak üzere toplam üç tema belirlendiği görülmüştür.

Aile yaşamında kadın temasının kodları, "yardımcı olur" (%13,33), "çocuğa süt verir" (%6,66) ve "çocuğa sandviç hazırlar" (%6,66) olarak belirlenmiştir. Sosyal yaşamda kadın temasının kodları "çocukla ilgilenir" (%6,66), "kitap okur" (%6,66), "örgü örer" (%6,66), "yemek yapar" (%6,66), "spor yapar" (%6,66) olarak belirlenmiştir. Mesleki yaşamda kadın temasının kodları "öğretmen" (%26,66), "doktor" (%6,66) ve "okul müdürü" (%6,66) olarak belirlenmiştir.

İlkokul birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında geçen kadın imgelerinin bazılarında olumlu, bazılarında olumsuz, bazılarında ise nötr ifadelerle rastlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle bu imgelere ilişkin bazı örnekler şöyledir: "Fatih, okulda hastalandı. Öğretmenimiz annesine haber verdi. Annesi geldi. Birlikte müdür yardımcısından izin alıp doktora gittiler" (s.33). "– Anneciğim, lütfen bana süt verir misin? – Elbette tatlım" (s.62). "Selma, buzdolabından aldığı sütü, yıkanmış armudu beslenme çantasına koydu. Annesinin onun için hazırladığı sandviçi, bir avuç kuru yemişi, çatalı, kâğıt peçeteyi ve ıslak mendili de çantasına koyarak beslenme çantasını hazırladı" (s.95).

Örneklerde aile içi toplumsal rollerde kadın, çocuğun bakımından ve onunla ilgilenmekle sorumlu olan kişi olan gösterilirken olumsuz bir imgeleme yapıldığı görülmüştür. Buna karşın mesleki hayatta kadının varlığı kodlanırken, bu duruma ilişkin aşağıda verilen örnekte olduğu gibi nötr bir imgelemeye gidilmiş olduğu görülmüştür: "Ben, okul müdürü Aysel Demir. Görevim, okulumuzu yönetmektir" (s.30). "Annem Zehra. Kumral ve güler yüzlü bir kadındır. Annem doktordur. Spor yapmaktan hoşlanır" (s.54). "Babaannem Sultan. Örgü örmekten ve yemek yapmaktan hoşlanır. Babaannem, babamın annesidir" (s.55). "Anneannem Ayşe. Emekli öğretmendir. Kitap okumaktan çok hoşlanır. Anneannem, annemin annesidir" (s.55).

Tablo 2'de adı geçen ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar kodlar ve temalar dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 2. Hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Sosyal Yaşamda Kadın	Çocukla ilgilenir	2	7,69
Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	17	65,38
	Müdür yardımcısı	2	7,69
	Ev hanımı	2	7,69
	Müdür	1	3,84
	Dış hekim	1	3,84
	Hemşire	1	3,84
			26

Kitabın görsellerinde kadın; öğretmen, müdür yardımcısı, ev hanımı, müdür, diş hekimi, hemşire, öğrenci, yaşlı, çocuk gibi farklı şekillerde gösterilmiştir. Kadının evde olduğu görsellerde çocukla ilgilendiği görülmüştür. Bu görsellerde kadın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine tabi tutulmuştur denebilir.

Görsel 1. Çocuğuyla ilgilenen bir anne (s.58)

Görsel 2. Çocuğuna süt uzatan bir anne (s.62)

Kitabın görsellerinde ağırlıklı olarak ilkökul kız ve erkek çocuklarını içeren öğeler bulunmaktadır. Verilen görsellerdeki kız ve erkek öğrencilere bakıldığında eşitlikçi bir yaklaşım yansıtılmış, içinde bulunduğumuz çağla paralel bir şekilde cinsiyet ayrımı gözetilmeyen görseller kullanılmıştır. Kadının ağırlıklı olarak öğretmen rolünde tasvir edildiği görülmüştür.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İlkokul ikinci sınıf hayat bilgisi ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar içerik analizi tekniği ile kodlanmıştır. Tablo 3'de adı geçen ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar kodlar ve temalar dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 3. Hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Aile Yaşamında Kadın	Çocuk bakımı	2	25
Sosyal Yaşamda Kadın	Evlenir	1	12,5
	Bağrına basar	1	12,5
Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	1	12,5
	Diş Hekimi	1	12,5
	Hemşire	1	12,5
	Acil Durum Görevlisi	1	12,5
		8	100

Tablo 3'e göre, hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler incelendiğinde, "Aile Yaşamında Kadın", "Sosyal Yaşamda Kadın" ve "Mesleki Yaşamda Kadın" olmak üzere toplam üç tema belirlendiği görülmüştür.

Aile hayatında kadın temasının kodları, "çocuk bakımı" (%25) olarak belirlenmiştir. Sosyal yaşamda kadın temasının kodları "evlenir" (%12,5), "bağrına basar" (%12,5) olarak belirlenmiştir. Mesleki yaşamda kadın temasının kodları "öğretmen" (%12,5), "diş hekimi" (%12,5), "hemşire" (%12,5), "acil durum görevlisi" (%12,5), olarak belirlenmiştir.

İlkokul hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabında olumlu, olumsuz veya nötr çok fazla imgelemeyle karşılaşılmamıştır. Elde edilen veriler şu şekildedir: "Annesi oğlum ödevini yaptın mı? diye sorduğunda yapacağım der" (s.95). "Annem hayvanlara karşı duyarlı olan insanlara karşı da duyarlı olur dedi" (s.214). Bu cümlelerde kadın çocuğun bakımından sorumlu birey olarak nitelendirilmiştir. "Kına gecesinde ellerine kına yakılan ablam çok güzel bir gelin olmuştu" (s.195). ifadesinde nötr olarak imgelendiği görülmüştür.

Tablo 4’de adı geçen ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar temalar, kodlar ve dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 4. Hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Milli Mücadelede Kadın	Kağnı taşıır	1	3,44
Aile Yaşamında Kadın	Yardımcı olur	2	6,89
	Yemek servis eder	1	3,44
	Bulaşık yıkar	1	3,44
Sosyal Yaşamda Kadın	Alışveriş yapar	2	6,89
	Yardımcı olur	2	6,89
	Çocuklarla ilgilenir	1	3,44
Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	7	24,13
	Doktor	2	6,89
	Eczacı	2	6,89
	Hemşire	2	6,89
	Ev hanımı	2	6,89
	Diş Hekimi	1	3,44
	Acil Tıp Teknisyeni	1	3,44
	Kitap Satıcısı	1	3,44
	Tekstil İşçisi	1	3,44
		29	100

Tablo 4’e göre, hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili veriler incelendiğinde, “Milli Mücadelede Kadın”, “Sosyal Yaşamda Kadın”, “Aile Yaşamında Kadın” ve “Mesleki Yaşamda Kadın” olmak üzere toplam dört tema belirlendiği görülmüştür.

Milli mücadelede kadın temasının kodları “kağnı taşıır” (%3,44) olarak belirlenmiştir. Sosyal yaşamda kadın temasının kodları “alışveriş yapar” (%6,89), “yardımcı olur” (%6,89), “çocuklarla ilgilenir” (%3,44) olarak belirlenmiştir. Mesleki yaşamda kadın temasının “öğretmen” (%24,13), “doktor” (%6,89), “eczacı” (%6,89), “hemşire” (%6,89), “ev hanımı” (%6,89), “diş hekimi” (%3,44), “acil tıp teknisyeni” (%3,44), “kitap satıcısı” (%3,44), “tekstil işçisi” (%3,44) olarak belirlenmiştir.

Kitabın görsellerinde kadın; öğretmen, doktor, eczacı, hemşire, ev hanımı diş hekimi, acil tıp teknisyeni, kitap satıcısı, tekstil işçisi, öğrenci, yaşlı, çocuk gibi farklı şekillerde gösterilmiştir. Kadının evde olduğu görsellerde çocukla ilgilendiği görülmüştür. Bu görsellerde kadın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine tabi tutulmuştur denebilir.

Görsel 3. Bulaşık yıkayan kadın ve kızı (s. 78)

Görsel 4. Yemek servis eden bir kadın (s.117)

Hayat bilgisi ikinci sınıf ders kitabının görsellerinde ağırlıklı olarak ilkököl kız ve erkek çocuklarını içeren öğeler bulunmaktadır. Verilen görsellerdeki kız ve erkek öğrencilere bakıldığında eşitlikçi bir yaklaşım görülmektedir. İçinde bulunduğumuz çağla paralel bir şekilde cinsiyet ayrımı gözetilmeyen görseller kullanılmıştır. Kadının ağırlıklı olarak öğretmen rolünde tasvir edildiği görülmüştür.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2019 tarih onaylı hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar içerik analizi tekniği ile kodlanmıştır. Tablo 5'de adı geçen ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar temalar, kodlar ve dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 5. Hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Aile Yaşamında Kadın	Ev işi	1	5
	Çocuk bakımı	2	10
	Çocuk eğitimi	6	30
Sosyal Yaşamda Kadın	Dikiş diker	1	5
	Yemek yapar	2	10
	Alışveriş yapar	2	10
Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	1	5
	Ev hanımı	5	25
		20	100

Tablo 5'e göre, hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının metinlerinde kadın imgesi ile ilgili veriler incelendiğinde, "Aile Yaşamında Kadın", "Sosyal Yaşamda Kadın" ve "Mesleki Yaşamda Kadın" olmak üzere toplam üç tema belirlenmiştir.

Aile hayatında kadın temasının kodları, "ev işi" (%5), "çocuk bakımı" (%10) ve "çocuk eğitimi" (%30) olarak belirlenmiştir. Sosyal yaşamda kadın temasının kodları "dikiş diker" (%5), "yemek yapar" (%10), "alışveriş yapar" (%10) olarak belirlenmiştir. Mesleki yaşamda kadın temasının kodları "öğretmen" (%5), "ev hanımı" (%25) olarak belirlenmiştir.

İlkökököl üçüncü sınıf hayat bilgisi ders kitabında geçen kadın imgelerinin bazılarında olumlu, bazılarında olumsuz, bazılarında ise nötr ifadelerle rastlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle bu imgelere ilişkin birtakım örnekler şöyledir: "Gökhan, annesinden özür diler ve bir daha izin almadan parka gitmeyeceğine dair söz verir." (s.17). Beril akşam annesi ile konuştu. Annesi Beril'e okuldaki piyano kursuna katılabileceğini söyledi." (s.24). "Ayşe teyze öğretmen ve bazen bana ödevlerimde yardımcı oluyor" (s.50). "Annemle Ömer dedeleri ziyarete gidiyoruz. Annem hastalandıklarında onlara yemek götürüyor ve ev işlerinde yardım ediyor. (s.50). 'Evimizdeki ekmek israfını önlemek için annemin bayat ekmeklerle yapabileceği yemek tarifleri bulabiliriz.' (s.59). 'Hasan annesi ile birlikte pazara gitmeyi çok seviyordu. (s.82). 'Kadın annen evde bekliyor ve seni eve götürmemi istedi, dedi' (s.105).

Örneklerde aile içi toplumsal rollerde kadın, çocuğun bakımından ve onunla ilgilenmekle sorumlu olan kişi olan gösterilirken olumsuz bir imgeleme yapıldığı görülmüştür. Buna karşın aile yaşamında varlığı kodlanırken, bu duruma ilişkin aşağıda verilen örnekte olduğu gibi nötr bir imgelemeye gidilmiş olduğu görülmüştür: "Her evde yemek pişirmek, temizlik yapmak, odaları toparlamak, alışveriş yapmak gibi pek çok iş vardır. Bu işlerin tümünü aile bireylerinden sadece bir kişinin yapması çok zordur. Bu nedenle aile içinde işlerin kolayca yapılabilmesi ve aile bireylerinin mutlu ve huzurlu olabilmesi için iş bölümü yapılmalıdır." (s.54).

Tablo 6'da adı geçen ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili kavramlar temalar, kodlar ve dile getirilme sıklığına (DGS) göre gösterilmiştir.

Tablo 6. Hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının görsellerinde kadın imgesi ile ilgili veriler

Temalar	Kodlar	DGS	%
Sosyal Yaşamda Kadın	Giysiler modern ve sade, saçlar kısa	35	41,17
	Giysiler modern ve sade, türbanlı	8	9,41
Mesleki Yaşamda Kadın	Öğretmen	14	16,47
	Kantinci	1	1,17
	Ev hanımı	23	27,05
	Kasiyer	1	1,17
	Balerin	1	1,17
	Çiftçi	1	1,17
	Terzi	1	1,17
		85	100

Hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının görsellerinde kadın; öğretmen, kantinci, ev hanımı, kasiyer, balerin, çiftçi, terzi gibi farklı şekillerde gösterilmiştir. Kadının ev hanımı olarak tasvir edildiği tüm görsellerde, çocuklarla ilgilendiği ve ev işi yaptığı görülmüştür. Ayrıca kitapta ikinci resim hariç tüm öğretmen görselleri kadın olarak tasvir edilmesi dikkat çekmiştir. Bu görsellerde kadın toplumsal cinsiyet eşitsizliğine tabi tutulmuştur denebilir.

Görsel 5. Ders anlatan bir öğretmen (s.24)

Görsel 6. Sınıfta bir öğretmen (s.62)

Görsel 7. Bir ev hanımı (s.76)

Görsel 8. Kahvaltıda bir aile (s.59)

Hayat bilgisi üçüncü sınıf ders kitabının görsellerinde ağırlıklı olarak ilkokul kız ve erkek çocuklarını içeren öğeler bulunmaktadır. Görsellerdeki kız ve erkek öğrencilerde eşitlikçi bir yaklaşımın yansıtıldığı gözlenmiş, içinde bulunduğumuz çağla paralel bir şekilde cinsiyet ayrımı

gözetilmeyen görseller kullanılmıştır. Kadının ağırlıklı olarak ev hanımı rolünde tasvir edildiği görülmüştür.

5. Sonuç

Bu araştırmada ilkökul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında okutulmakta olan hayat bilgisi ders kitaplarının metin ve görsellerinde “kadın imgesi” ile ilgili kavramlar doküman analizi ile tespit edilmiş ve içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Yapılan kodlamalar ve oluşturulan temalara göre elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Birinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında kadın evine yardımcı olan, çocukları ile ilgilenen, kitap okuyan, spor yapan ve örgü ören kişiler olarak imgenmiştir. Kadın için öngörülen meslekler olarak öğretmenlik, doktorluk, ev hanımlığı, diş hekimliği, hemşirelik, müdürlük, müdür yardımcılığı uygun görülmüştür. Kadının evde olduğu görsellerde sıklıkla çocukları ile ilgilendiği görülmüştür. Kitabın görsellerindeki kız ve erkek öğrencilere bakıldığında eşitlikçi bir yaklaşımın yansıtıldığı görülmüştür. İkinci sınıf hayat bilgisi ders kitabında kadın aile yaşamında ağırlıklı olarak çocukların bakımı ile ilgilenen, yemek servis eden, bulaşık yıkayan şeklinde imgenmiştir. Kadın için öngörülen meslekler olarak öğretmenlik, diş hekimliği, hemşirelik, eczacılık, doktorluk, kitap satıcısı, acil tıp teknisyenliği, tekstil işçiliği uygun görülmüştür. Üçüncü sınıf hayat bilgisi ders kitabında aile yaşamında çocukların bakımı ve eğitimi ile ilgilenen, dikiş diken, yemek yapan ve evi için alışveriş yapan bireyler olarak imgenmiştir. Kadın için öngörülen meslekler olarak öğretmenlik, ev hanımlığı, terzi, kasiyerlik, kantin görevlisi gibi meslekler uygun görülmüştür.

Ders kitaplarında yer alan mesleklerin cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde erkeklerin hem çalışma yaşamında hem de meslek seçiminde kadınlara oranla sayıca fazla oldukları görülmektedir. Kadınların yaptıkları mesleklerin, erkeklerin yaptıkları mesleklere orana daha az beden gücü ve dayanıklılık gerektiren meslekler olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının oyunları ve oyunlarda kullanmış oldukları oyuncaklar dikkat çekmektedir. Kız çocukların ip, bebek ve topolar dikkat çekmektedir. Erkek çocuklar ise oyuncak araba, bilgisayar ve futbol topu ile resmedilmiştir. Görsellerde kadınlar sayıca daha fazla görülmekle birlikte, bu görülme kamusal alandan ziyade özel alana mahsustur. Evdeki işlerle ilgili görsellerde kadın figürler erkeklere kıyasla daha fazla resmedilmiştir. Çamaşır ve bulaşık yıkama işlerinin hepsinde kadın görselleri kullanılmıştır. Aynı şekilde yemek yapmak kadınlara özgü bir ev işi olarak imgenmiştir. Erkeklerin mutfakta yer aldığı görsellerde ise kadına yardımcı karakterler olarak bulunduğu görülmüştür. Eşyaların tamirini yapan karakter baba olarak gösterilmiş, babaya yardım eden çocuk figürü de erkek çocuk olarak gösterilmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarla Çelik (2016), Demirdöven (2020), Güney (2016), Kılıç ve Bircan (2011) ve Özmeriç Taştekin’in (2019) çalışmaları benzerlik göstermektedir.

Bilindiği üzere ders kitapları sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik normları, değer yargılarını aktaran önemli toplumsallaştırıcı bir argümandır ve doğrudan ya da dolaylı şekilde kültürel kodları aktarmaktadır. Eğitim politikalarının hemen hepsinin siyasi bir yanı vardır ve ideolojik unsurlar içerirler. Ders kitapları, evrensel ve toplumsal değerlere, öğrencilerin kişisel gelişim seviyelerine ve bilimsel doğrulara uygun olmak durumundadır. Buna karşın, birçok devlet, okullarında evrensel ve toplumsal değerler yerine kendi siyasi iktidarlarının egemen değerlerini aktarırlar ve bunu okuttukları ders kitaplarını da kullanarak gerçekleştirirler.

Kitaplar, toplumsal yaşamdaki cinsiyete dayalı iş bölümünü de sınırlı bir bağlamda da olsa yansıtmaktadırlar. Bu iş bölümünde, kadını salt “anne ve eş”, erkeği de “dışarıda çalışan” olarak betimlemek, yalnızca geleneksel kalıp yargıları pekiştirmeyip aynı zamanda hem kızların hem de erkeklerin eğitsel ve mesleki ideallerine ve seçeneklerine ilişkin oldukça sınırlı bir çerçeve sunmaktadır. Oysa ders kitapları, olasılıkları sınırlandırmaktan çok, olabildiğince geniş bir modeller ve etkinlikler yelpazesi sunarak çocukların bireysel gelişimine katkı yapmaya çalışmalıdır.

Kaynakça

- Adler, P., Kless, S. ve Adler, P. (1992). Socialization to gender roles: Popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of Education*, 65(3), 169-187.
- Alemdar, Ç. (2021). *İlkokul hayat bilgisi 1 ders kitabı*. Ankara: Pasifik Yayınları.
- Burr, V. (2002). *Gender and social psychology*. London: Routledge.
- Çelik, G. (2016). Erkekler de ağlar!: Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12.
- Çelikbaş, E., Gürel, F. ve Özcan, N. (2019). *İlkokul hayat bilgisi 3 ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Demirdöven, K. (2020). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet algısı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmit: Kocaeli Üniversitesi.
- Dokumacı, A., Özdemir Gök, N. ve Dokumacı, Z. (2019). *İlkokul hayat bilgisi 2 ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güney, N. (2016). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet incelemesi. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 1229-1248.
- Kılıç, L. K. ve Bircan, E. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148.
- Özdemir, E. ve Karaboğa, A. B. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 617-631.
- Özmeriç Taştekin, G. (2019). İlkokul ders kitaplarında toplumsal cinsiyet temsilleri: nicel bir içerik çözümlemesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zor, A. (2008). Geçmişten günümüze Türk kadını ve bunların ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Extended English Summary

Purpose: The purpose of this research is to examine the image of women in life science textbooks. In this study, “Are there any differences in the texts and images of existing primary school second and third grade life science textbooks in Turkey in terms of gender roles in the images of men/women?” the answer to the question has been sought. Within the framework of this purpose, the problem sentence of the research is “How is the image of a woman given in the texts and images of the second and third grade textbooks of primary school life sciences?” it is designed in the form of. Two sub-problems were identified in the context of the problem sentence: How is the image of a woman given in the texts of the second and third grade textbooks on primary school life? How is the image of a woman given in the images of the second and third grade textbook of elementary school life sciences?

Method: This study has a qualitative research pattern. The data were collected through document review and analyzed using content analysis. The analysis and interpretation of the data were carried out by four researchers who worked in a harmonious and meticulous manner. In content analysis, preliminary examination of textbooks, coding, classification, thematization, data summarization were made, direct expressions were grouped. In coding, textbooks were read first, and during reading, concepts related to each other in the context of a set of answers were marked by coloring with colored pencils. In the meantime, a preliminary study has been conducted for the statements to be taken directly. In the second reading, a meticulous coding was made, depending on the essence, temporary theme names and expressions were classified according to their similarities. The expressions in the themes were summarized by the researchers by re-

reading, adding and combining. The final form of expression of each content was given by the decision of the four researchers. The direct expressions that are appropriate to each of the themes have been determined at this stage in terms of opening or supporting the theme further. Some direct statements are grouped to be used in support of the discussion. While coding, attention was paid to the number of items that evoke a woman, girl, mother, grandmother or woman and the marking of the frequency of expression.

Results and Conclusions: In this research, the concepts related to “woman image” in the texts and images of life science textbooks taught in the first, second and third grades of primary school were identified by document analysis and analyzed by content analysis technique. The results obtained according to the encodings made and the themes created are as follows:

In the first-grade life science textbook, women are depicted as people who help with the household, take care of their children, read books, play sports and knit. Teaching, doctor, housewife, dentistry, nursing, manager, assistant manager were considered suitable as the professions envisaged for women. It has been seen that the woman is often interested in her children in the images when she is at home. When looking at the male and female students in the images of the book, it was seen that an egalitarian approach was reflected. In the second grade life science textbook, a woman is depicted in family life mainly as taking care of children, serving food, washing dishes. Teaching, dentistry, nursing, pharmacy, doctor, book seller, emergency medical technician, textile labor were considered suitable as the professions envisaged for women. In the third grade life science textbook, they are depicted as individuals who take care of the care and education of children in family life, sew, cook, and shop for their home. Professions such as teaching, homemaking, tailoring, cashier, canteen attendant were considered suitable as the professions envisaged for women.

When the distribution of the professions included in the textbooks according to the gender is examined, it is seen that men are more numerous than women both in working life and in choosing a profession. It is observed that the professions performed by women are professions that require less physical strength and endurance compared to the professions performed by men. The games of girls and the toys they have used in the games attract attention. Girls' attention is attracted by ropes, dolls and balls. The boys are pictured with a toy car, a computer and a soccer ball. Although women are seen in more numbers in the images, this is reserved for the private space rather than the public space. Female figures are depicted more in images related to household chores compared to men. Women's images were used in all laundry and dishwashing jobs. In the same way, cooking is imagined as a housework unique to women. It has been seen that in the visuals where men are in the kitchen, they are as auxiliary characters to women. The character who repairs the items is shown as the father, and the child figure who helps the father is shown as a boy.

As is known, textbooks are an important socializing argument that conveys social, political, cultural, economic norms, value judgments, and directly or indirectly conveys cultural codes. Almost all educational policies have a political side and contain ideological elements. Textbooks should be in accordance with universal and social values, students' personal development levels and scientific truths. On the contrary, many states convey the dominant values of their own political power instead of universal and social values in their schools, and they do this by using the textbooks they are taught.

The books also reflect the gender-based division of labor in social life, albeit in a limited context. In this section of work, depicting a woman as a mere “mother and wife” and a man as an “outside worker” not only reinforces traditional stereotypes, but also provides a fairly limited framework for the educational and professional ideals and options of both girls and boys. However, textbooks, rather than limiting the possibilities, should try to contribute to the individual development of children by providing as wide a range of models and activities as possible.